

The social status of the township of Kurşunlu in the mid - nineteenth century

XIX. yüzyılın ortalarında Kurşunlu Kazası'nın sosyal durumu

Ahmet Yurtseven¹

Abstract

Tanzimat Era is the beginning of a change and transformation in Ottoman State. Ottoman State, with Tanzimat Edict, declared that it amended some changes politically, socio-economically and socio-culturally. Financing of reformation and other necessary expenditures that would be done by Ottoman State dignitaries were thought to be met by the Temettuat Tahrir (census) taxes that would be put into practice at the end of Temettuat Tahrir studies. Temettuat Tahrir studies were prepared on the basis of household intended for detection and follow-up of military and tax potential. Although nevertheless economic data was given in the Temettuat Tahrir, we are able to reach important data that will enlighten social histories of several nations lived in the Ottoman geography. One of the Temettuat notebooks that prepared in the nineteenth century is Kurşunlu Temettuat notebook that was prepared in 1845. This notebook includes only the temettuats of 18 villages but not the center of Kurşunlu. Under the name of the residential area, by giving the numbers to all of the houses, all details were given such as the names, fame, titles, nicknames, occupations, official duties and ethnicity of the household heads.

Keywords: Kurşunlu; Temettuat application, Temettuat in Ottomans.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

Özet

Ekonomik büyümenin istihdam üzerindeki etkisi son yıllarda istihdamsız büyüme tartışmalarının da etkisiyle gittikçe önemi artan konulardan biri haline gelmektedir. Geçmişteki çalışmalar dikkate alındığında Türkiye için büyüme ve istihdam ilişkisini dinamik olarak inceleyen çalışma eksikliği dikkati çekmektedir. Bu boşluğu biraz olsun doldurabilmek amacıyla, bu çalışmada 2000-2012 döneminde Türkiye ekonomisi için ekonomik büyümenin istihdam üzerindeki etkisi dinamik olarak Kalman Filtresi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma sonucunda, 2004-2005 dönemindeki yüksek büyüme dönemlerinden farklı olarak, küresel finansal kriz sonrası yaşanan yüksek büyüme dönemlerinde büyümenin istihdam üzerindeki etkisinin arttığı görülmektedir. Bu sonucun, kriz süresince ertelenen talebin realize edilmesine bağlı olduğunu düşünmekteyiz. Kısacası, kriz sonrası artan büyüme-istihdam ilişkisi atıl kapasitelerin kriz sonrasında kullanılması ile ilişkilendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Kurşunlu; Temettuat uygulaması; Osmanlı'da temettuat.

¹ Yrd.Doç.Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, e-posta: ahmetyurtseven59@gmail.com

Giriş

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren devamlı olarak büyümüştür. XVII. yüzyıldan itibaren tımar sisteminde başlayan çözümleri diğerleri izlemiştir. Devlet yöneticileri aksaklıkları düzeltmek için bazı ıslahat teşebbüslerinde bulunmuşlar, fakat köklü netice alamamışlardır.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra siyasi ve sosyo-ekonomik sıkıntılar ağırlaşmış, bilhassa Tanzimat Fermanı'nın ilanından önceki son elli yıllık dönemde ise sıkıntılar katlanılmaz olmuştur. Bu dönemde devlet idarecileri mali konuları ön plana almışlar ve Tanzimat Fermanı ile de siyasi ve sosyo-ekonomik alanları kapsayan bir dizi ıslahatları uygulamaya koymuşlardır.

Tanzimat dönemi idarecileri yapacakları ıslahatların ve diğer gerekli harcamaların finansmanının hazine tarafından karşılanmasını uygun görmüşler. Hazine tarafından bunun o an için karşılanmasının imkânsızlığı karşısında da halkın vergi ödeme potansiyelinin tespitine çalışılmıştır. Bunun için vergi mükelleflerinin ödeyecekleri vergi gelirlerinin devlet hazinesine doğrudan girmesini sağlayabilme faaliyetleri diye tanımlayabileceğimiz temettüat tahriri uygulamasına gidilmiştir.

Tanzimat dönemi yöneticileri verginin tabana yayılmasını, her şeyin kayıt altına alınmasını, verginin vatandaşın gelir ve kazancını esas alan tek bir vergi adı altında toplanmasını istiyorlardı. Bu amaçla, 1826 tarihli ihtisap vergisi yeniden düzenlenerek yürürlüğe konulmuş. Yapılan çalışmalar sonucunda “ahalinin, mal, emlak ve arazisinin miktarını açıklayan” temettüat defterleri Osmanlı literatürüne girmiştir.

Araştırma konumuzun kaynağını, Ankara eyaletinin Çankırı sancağına bağlı ML. VRD. TMT. d kodlu ve 00813 sıra nolu ebrusuz ve ciltsiz şeklinde, 16x47 ebadında 1260 tarihli Kurşunlu kazasına ait temettüat defteri teşkil etmektedir. İş bu vesika, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde kayıtlı bulunmaktadır.

Bu çalışmayla Kurşunlu kazasının 1260 (1845) tarihinde düzenlenmiş olan ML. VRD. TMT. d kodlu ve 00813 sıra nolu temettüat defterine göre sosyal durumunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu itibarla çalışmamızın esasını (1845) tarihli söz konusu defterin incelenerek tahlil ve değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin taşrasını oluşturan yerleşim birimleri hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Bu tür çalışmalar yapıldıkça Osmanlı taşra idaresinin muhtelif yönleri aydınlatılmış olacaktır.

Çalışmamızda öncelikle Kurşunlu ilçesi hakkında kısa bilgi ve verilmiştir. Sonra da ikinci başlık altında temettüat defterleri ve temettüat tahrirleri hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak da Kurşunlu ilçesine ait düzenlenmiş olan temettüat defterinin sosyal yönü bu maksatla oluşturduğumuz tablolar yardımıyla incelenmiştir.

1. Geçişten günümüze Kurşunlu

Bu başlık altında Çankırı'ya bağlı Kurşunlu kazasının tarihi ve günümüzdeki sosyo-ekonomik durumu hakkında kısaca bilgi veriliyor.

1.1. Günümüzde Kurşunlu

Kurşunlu, Karadeniz Bölgesi'nin Batı Karadeniz bölümünde ve Çankırı'nın kuzeyinde yer almaktadır. Doğusunda Ilgaz ve Korgun, batısında Orta, Atkaracalar ve Bayramören, kuzeyinde Bayramören ve Araç (Kastamonu), güneyinde Orta ve Şabanözü ilçeleri bulunmaktadır. Kışları soğuk ve kar yağışlı yazlar ise serin ve kuraktır. Karasal iklimin hüküm sürdüğü ilçede halkın geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Yetiştirilen tahıl ürünleri arasında buğday ve arpa önemli yer tutar. Ulusu ve Devrez vadisinde meyvecilik ve bağcılık yapılmaktadır.

Topraklarının büyük kısmı Devrez çayı tarafından sulanabilen Kurşunlu ilçesi, kuzey fay hattı deprem kuşağında yer almaktadır.

Kurşunlu, Cumhuriyetin kurulması ile birlikte vilayet olan Çankırı'nın 11 ilçesinden birisidir. Ankara-Karabük demir yolu hattı üzerinde istasyonu da bulunan ilçenin yüzölçümü 630 km², şehir nüfusu 10875, il merkezine 83 km ve Ankara'ya ise 165 km uzaklıktadır. 1944 yılında ilçe olan Kurşunlu'nun merkezinde 10 mahallesi ve 5 beldesi bulunmaktadır. Bu şirin ilçenin beldelerini de Çavundur, Dumanlı, Hacımuslu, Sivricek ve Taşkaracalar olarak sıralayabiliriz. Günümüzde Kurşunlu kazasının toplam olarak 23 köyü bulunmaktadır.

1.2. Tarihte Kurşunlu

Anadolu topraklarının yerleşim yeri olarak seçilmesi tarih öncesi devirlere kadar uzanmaktadır. Çeşitli tarihi eser ve verilere göre Kurşunlu'nun yer aldığı bölgenin Neolitik zamandan beri yerleşik alan olarak seçildiği anlaşılmaktadır. Kurşunlu uygun doğa ve çevre şartlarıyla, yerleşim yeri olarak seçilebilecek pek çok özellikleri taşımaktadır. Önemli bir ulaşım ağı üzerinde bulunması, içilebilir ve kullanılabilir su kaynaklarının olması, topraklarının ekili-dikili alanlar oluşturmaya elverişli olması, insanı dinlendiren tertemiz havası, Kurşunlu'nun yerleşim yeri olarak seçilmesinin sebeplerindedir.

Kurşunlu'nun yerleşim yeri olarak seçilmesi çok eskilere dayanmaktadır. Bölgenin tarihini Paleolitik döneme (Eski Taş Devrine) kadar uzatanlar bulunsa da Hitit Devleti (M.Ö.1470-1190) zamanından beri insanların yaşadığı kesinlik kazanmaktadır. Hitit Devleti M.Ö. 1200'lerde yıkıldıktan sonra bölge Paflagonlar, M.Ö. 650'lerde Kimmerler-Lidyalılar, M.Ö.546'larda Persler, M.Ö.126'larda Pontus'lar ve M.S.5 yılında Romalılar'ın işgaline uğramıştır. (Öztuna,1970: 6). Daha sonra Bizanslıların idaresinde kalan Kurşunlu'ya, Anadolu'nun kapıları Türkler'e açıldıktan

sonra Türk boyları yerleşmeye başlamıştır. Kısaca bu topraklar eski çağlardan beri insanların iskân ettiği önemli yerleşim merkezlerinden birisidir.

Kurşunlu 1082 yılında Selçuklular'ın egemenliğine girmiştir. (Ayhan,1984:110). Buraya gelen Türkler, terk edilmiş bir kale, terk edilmiş bir kilise ve terk edilmiş bir köprü ile karşılaştılar. Bu yüzden toprağın renginden ve hanelerin, kilisenin ve kalenin virane oluşundan dolayı da yeni yurt edindikleri bu yerleşim yerine KARACAVİRAN adını vermişlerdir. Bölgeye gelen Türk boylarının viran olarak buldukları bu mekânda iskâna önce kalenin doğu yamaçlarında başlamışlar ve kısa zaman içerisinde de bölgeyi mamur hale getirmişlerdir.

Beylikler döneminde de önemini koruyan Kurşunlu, Kastamonu'da hüküm süren Çobanoğulları Beyliği (1204-1320), Eflâni, Kastamonu ve Sinop coğrafyasında hüküm süren Candaroğulları Beyliği (1291-1461) idaresinde yaşadıkten sonra 1388 yılında I. Murat zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştır (Öztuna,1970,40-41,60; Uzunçarşılı,1969: 591).

XVI. yüzyılda Çankırı sancağına bağlı bir nahiye olan Kurşunlu'nun sınırları, hemen hemen bugünkü ilçenin tamamı ile kısmen Ilgaz, Atkaracalar ve Bayramören ilçelerine bağlı olan bazı köyleri kapsamaktadır. Kurşunlu nahiyesine bağlı olan köy sayısı 1521 yılında 65 iken 1579 yılında 68 olmuştur (Kankal,2009: 35).

Kurşunlu, XVI. yüzyılın ilk yarısında Anadolu eyaletine bağlı Çankırı sancak merkezinin Çerkeş, Milan/Bayramören, Kal'acık, Karıbazarı/Orta, Kargu, Kengiri, Kurşunlu, Koçhisar, Tosya olmak üzere toplam 9 nahiyesinden biriydi. Ancak bunlara 1578-1579'da 10.cu nahiye olarak Keskin ve bu tarihlere müteakiben 11. nahiye olarak 9 mahalleden oluşan Karye-i Tuht/Yapraklı katılmıştır (Kankal,2009: 21).

İlçenin bugünkü adını alması Melan kasabasına bağlı bir nahiye olduğu döneme rastlamaktadır. XVII. yüzyılda Aharcık, Ebceler, Comartlar, Ömer, Ören ve Sülüklü köyleri birleştirilerek Kurşunlu adını almıştır. 1882' yılında Çerkeş'e bağlanan Kurşunlu, 1912 yılında da Ilgaz'a tabi olmuştur (Ayhan, 1984:110).

Kurşunlu, Çanakkale ve Kurtuluş Savaşları dönemlerinde de önemli hizmetler yapmıştır (Ünlü,2001: 21). Nitekim Çanakkale Savaşında büyük kahramanlıklar gösteren 38. Alayın tamamı Kurşunlu ve Çankırı'yıydı. Aynı şekilde Kurtuluş Savaşı esnasında, Yozgat'ta Çapanoğlu isyanının bastırılmasında görev alan Kurşunlu yiğitleri, İstiklal Savaşı sırasında Ankara'ya cephaneye taşınırken de maddi ve manevi katkıda bulunmuşlardır (Ayhan, 1984: III).

2. Temettüat tahrirleri

Temettüat; Arapça temettü kelimesinin çoğuludur. Temettü, kar ve kazanç sağlama demektir. Temettüat tahriri/vergi, vergi mükellefinin elde ettiği kazancına göre devlete ödemek zorunda olduğu vergidir (Parlatır, 2006: 1682). Temettü vergisinin kaydedildiği defterlere de temettuat tahrir defterleri veya kısaca temettüat defterleri denir.

Kamil Kepeci ve Maliyeden Müdevver defter tasnifi içinde yer alan Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki temettüat defterleri 1988 yılında ayrı ayrı tasnif edilerek dokuz cilt katalog halinde araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Maliye Nezareti Varidat Kalemi defterlerinden olan bu temettüat defterlerinin büyük kısmı 1260-1261 (1845) yılına ve kısmen de 1256 (1840) yılına aittir (Kütükoğlu, 1995: 396). Mamafih 1256 (1840) tarihinden öncesine ait temettüat defterleri de bulunmaktadır. Mesela “Osmanlı Arşivi’nde Kıbrıs’a ait dört adet 1248 (1833) tarihli temettüat defteri olup bu defterler Başbakanlık Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı tarafından da neşredilmiştir bulunmaktadır (Başbakanlık Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı, 2000: 68).

Oldukça önemli bilgilere yer veren temettüat defterleri, içindeki bilgiler esas alınarak alfabetik olarak sıraya konulmuştur. Her eyalet kendi içerisinde alfabetik olarak kazalara ayrılmış ve yapılan gerekli işlemlerden sonra aynı şekilde özetleri kataloglara işlenmiştir. Aynı yerleşim yerlerine ait olan defterlerin aslı ve suretlerine tek numara verilerek, kendi içerisinde “a”, “b”, “c”...harfleriyle gösterilmiştir. Dokuz adet katalog halindeki bu defterlerin her katalogunun başında, katalogda geçen kazaların bir listesi bulunmaktadır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 1992: 281). Kısaca Temettüat Defterleri 1248, 1256, 1260 tarihlerine aittir. Fakat 1260 (1844/1845) yılına ait olan defterlerin adedinin daha fazla olduğu bilinmektedir (Kütükoğlu, 1995: 396). Araştırmamızın konusu olan Ankara Eyaletinin Kurşunlu Sancağına bağlı ML. VRD. TMT. d kodlu ve 00813 sıra nolu ciltsiz ve ebrusuz şeklinde, 16x47 ebadında 1260 tarihli Kurşunlu Kazasına ait temettüat defteri de 1260-1261 (1844-1845) döneminde yapılan temettüat tahriri çalışması esnasında düzenlenmiştir.

96 sayfa olan Kurşunlu kazasına ait temettüat defterinin, ilk sayfasında “Kaza-i Kurşunlu Tabi-i Kengiri”, ikinci sayfası boş, üçüncü sayfasında “Kaza-i Kurşunlu” ibaresi bulunmakta ve dördüncü sayfanın başında ise “Karye-i Yılanlı” başlığı altında hane numarası verilerek tahrir çalışmasına başlanmaktadır. Her yerleşim yerinin tahriri bittikten sonra o yerleşim yerinin yekün vergisi ve yekün temettüatı yazılmıştır. Söz konusu defterde son olarak “Karye-i Cengi”nin temettüatı yapılmış olup son sayfasında (95. sayfada) şu bilgiler yer almaktadır:

“Kaza-i mezburede merbut kâffe-i nevahi ve kura ahalisinin geçmiş altmış senesine mahsuben bir senede virgu-yi mahsusaları olan mübalıganın yekünü: Kuruş 70769.

Kazai mezburede merbut kâffe-i nevahi ve kura ahalisinin bermuceb-i talimat-ı seniyye karye bi-karye bil mukarraran tanzim ve takdim kılınan defterlerde muharrer temettüatın yekünü: Kuruş 160884.

Kengiri muhassallığına tabi Kurşunlu kazasına merbut kaffe-i nevahi ve kura ahalisinin balada bil mukarraran tahrir ve terkim olunduğu üzere geçmiş altmış senesine mahsuben bir senede virgu-yi mahsusaları yetmiş bin yedi yüz altmış dokuz kuruş ve bermuceb-i talimat-ı seniyye tahrir olunan temettüatları bir yük altmış bin sekiz yüz seksen dört kuruşa reside olmuş olmakla iş bu defter-i meclisçe temhir ve takdimine içtigar kılındı. Ol babda ve herhalde emr-u irade hazretlerinin men lehül emrindir”.

Bende-i Aza	Bende-i Aza	Bende	Bende	Eddai Naib-i
Mehmet	İsmail	Müdür-i Reayı Kaza-ı	Müdür-i Kaza-i	Kaza-i Mezbur
Esseyyit Ahmet Hamdi	Haki Paki Fahri Alem Mehmet	Esseyyid Abdüllhalim Şükrü		

Defterde “Nefs-i Kurşunlu” (kasaba merkezi) hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

2.1. Temettüat Tahrirlerinin Tarihsel Arka Planı

Tanzimat yönetiminin gerçekleştirmeye çalıştığı mali reform düşüncesi daha önce çeşitli vesilelerle yapılmış olan uygulamaların devamı ve daha ileri bir mertebesi olarak düşünülebilir. Çünkü Osmanlı devletinde tımar ve askeri sistemin bozulmaya başlamasıyla mali sıkıntılar gündeme gelmeye başlamıştır. Bu bakımdan Osmanlı devletinde siyasi, sosyal ve ekonomik hayatın bozulmaya başlamasından itibaren, temettüat tahrir çalışmasına gidilen yol açılmıştır, diyebiliriz.

Osmanlı devletinin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde ıslahata ihtiyaç duyulmamıştı. Ancak Kanuni döneminden sonra, uzayan savaşlar, çeşitli sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Bu sıkıntılar arasında XVI. yüzyılın sonlarına doğru tımarların iltizam usulüyle verilmeye başlanması, yeniçeri nizamnamelerine aykırı olarak askerlerin şehirlerde sanayi ve ticaretle uğraşmaya başlamaları ve bu sebepten askerinin disiplininin bozulması, askerlerin esnaflık yapmaya başlamasıyla da söz konusu sektörlerde faaliyet yapanların rahatsız olmaları vs. ileri sürülmektedir.

Osmanlı devleti III. Mehmet (1595-1603) ile duraklama dönemine girmiştir. Bu dönemden itibaren ayaklanma ve iç huzursuzluklar sebebiyle toprak sisteminin, ekonomi ve maliyenin bozulmaya başlaması Osmanlı devlet idarecilerini yeni finansman kaynakları bulmaya zorlamıştır. Genç Osman'dan itibaren Osmanlı yönetimi devlet bünyesinde köklü reformlar yapmaya girişmişlerdir. Ancak Genç Osman başarılı olamasa da I. Mehmet(1730-1740), III.

Mustafa(1757-1774) ve III. Selim ile ıslahat çalışmaları devam etti. III. Selimin başlattığı yenilik hareketlerine II. Mahmut devam etti. İsyancı, valileri ve ayanları yola getirdi. İslah edilemeyen yeniçeriliği 1826'da kaldırdı, yerine Asakir-i Mansura-i Muhammediyye'yi kurdu ve askeri, mali, sosyal ve ekonomik çeşitli kurumlarla yeniliklere devam edildi (Çadircı,1991: 103-106).

2.2. Temettüat Tahriri Çalışmaları ve Uygulaması

II. Mahmut'un 1295'te ölümünden sonra tahta çıkan Abdülmecit 3 Kasım 1839 tarihinde Tanzimat-ı Hayriye diye anılan fermanla ülkeyi imar etmek, halkı refah ve mutluluğa ulaştırmak için halka çeşitli değişim ve yenileşmeler sunmuştur. Fermanda can, mal emniyeti, ırz ve namus konusundan sonra maliyenin ıslahatına dikkat çekilerek temel prensipler sıralanmaktadır. Fermanda zikredilenlerin gereği olarak hukuki düzenlemelere gidilmiş ve yeni yeni kurumlar oluşturulmuştur. Ziraat Meclisi, Nafia Hazinesi, Nafia Dairesi, Ziraat Mektebi gibi.

Tanzimat yöneticileri ülke kalkınmasında tarım sektörüne diğer sektörlerden daha fazla önem veriyorlardı. Her türlü gelirin hazinede toplanmasını ve tüm harcamaların da yine hazine tarafından yapılmasını istiyorlardı. İltizam usulü kaldırılıyor, örfi vergiler yerine tek bir vergi getirilmek isteniyordu. Beyan yerine tahrir dayanan bu gelir vergisinin uygulamaya konulabilmesi için halkın nüfus, mal ve arazi tahririnin yapılması gerekiyordu. Bu yeni sistem ilk defa Hüdavendigâr ve Gelibolu'da uygulamaya konuldu. Ancak bu numune çalışması 1254 (Mart 1839) yılına yetişmeyince ve beklenen netice de alınamayınca söz konusu uygulama gelecek yıla ertelendi.

II. Mahmut'tan sonra I. Abdülmecit zamanında Tanzimat çalışmaları devam etti. Reform çalışmalarının devam ettirilmesinde oldukça önemli olan "Muhassıllık Teşkilatı" kuruldu. Devlet adına vergileri toplamak bu kurumun bünyesinde yapılacaktı. 1840 yılının başlarından itibaren "Muhassıl" denen memurlar sancak ve kazalara gönderildi. Yanlarına verilen ikişer kâtiple bu memurlar vergiyi devlet hazinesi adına tahsil edeceklerdi.

Muhassılların tahsil edeceği ihtisap vergisi, kuruluşundan itibaren Osmanlı devletinde uygulanmaktaydı. Hatta bu verginin Asr-ı Saadetten beri İslam ülkelerinde uygulandığı bilinmektedir (Kazıcı, 1987: 20). "Muhassıllık Teşkilatı'nın o zamanki adı "Hisbe Teşkilatı" idi.

Osmanlılarda ihtisap vergisinin uygulanması Orhan Gazi zamanında bac-ı bâzar ile başlamıştır. "Muhtesip" denen görevli, mükelleflerden zaman ve mıntıkalara göre değişik miktarlarda bu vergiyi tahsil etmekteydi. Osmanlı Devleti'nde 1242 (1826-1827) tarihine kadar çeşitli şekillerde alınmakta olan söz konusu vergi, bu tarihten itibaren "Asakir-i Mansure"nin finansmanı karşılanmak üzere nizamnamesine konulmuştur. Bunun miktarı oldukça fazlaydı. "Bu resim şehriye-i dekâkin, yevmiye-i dekâkin namlarıyla tüccar ve esnaftan alındığı gibi bütün

yenilecek ve istihlak edilecek maddelerden ve madenlerden ve mücevherlerden ve mensucat ve sair mamulâtta da muayyen nispetler dâhilinde alınırdı. Tanzimatı müteakip bu ihtisap resmi kaldırılarak doğrudan doğruya temettü vergisi ihdas olunmuş ve 1255 (1839) senesinden 1275 (1858) senesine kadar bu vergi mükelleflerin servet ve iradı üzerine tarhedilen ve ancemaatin tevzi olunan vergi meyanına konulmuştur” (Karamursal, 1989: 170). 1826 yılında İstanbul'da ihtisap ağalığı kurulunca Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin giderlerini karşılamak üzere yeni bir düzenleme yapılmış ve geleneksel ihtisap vergileri dışında ihtisap rüsumu adıyla bir vergi konulmuştur (Çadırcı, 1991: 132).

Muhassıllar tayin olunduğu eyalet ve sancağın mali işlerinden sorumlu kimselerdi. Bunların görev ve sorumlulukları çok önemli olduğu için Meclis-i Vâlâ tarafından 25 Ocak 1840 tarihli “Talimat-ı Seniyye” de ayrıntılı olarak açıklanmıştır (Kaynar, 1991: 237-245).

Muhassıllar söz konusu “Talimat-ı Seniyye” gereği görevlerini yerine getirmişler ve gösterdikleri başarıya göre mükâfatlandırılmışlardır. Ancak hatalı davranışlar ve suç işleyenler hakkında da ceza-i müeyyide uygulanmıştır.

1840 tarihli tahrir çalışması sonucunda ilgililerce yapılan değerlendirmelere göre, iltizam sorununa çözüm olarak takdim edilen muhassıllık teşkilatı başarısız görüldü ve 1842 de kaldırıldı. “Muhassıllık Meclisi'nin adı “Memleket Meclisi” olarak değiştirildi. Muhassılların yanında görev yapan maliye ve mülkiye memurları da bu yeni mecliste çalışmalarına devam ettiler (Çadırcı, 1991: 215).

1840 (1256) tarihli tahrir çalışmasının sonuçlarının değerlendirildiği “Meclis-i Vâlâ” da eksiklikler ortaya konuldu. Bölgesel problemlerin iyi bilindiği ölçüde reform çalışmalarında başarılı olunabileceği kararı ortaya çıktı (Güran, 2000; 76). Kısa zamanda bu yönde çalışmalar yapıldı. Her vilayetten ikişer temsilci (gayr-i Müslim ahalî varsa biri gayr-i Müslim) İstanbul'a çağırıldılar. Bölgeleriyle ilgili problemleri anlatarak fikir teaddisinde bulundular ve görüşleri değerlendirilmeye tabii tutuldu. Yaygın bir tahrir faaliyetiyle, halkın ödeme gücüne göre adil bir vergi sisteminin uygulamaya konulması görüşü paylaşıldı. Yapılan çalışmaların sonucunda 1845 yılında yeni bir temettüat çalışmasının uygulamaya konulmasına karar verildi.

Temettüat tahrir çalışmasının kısa sürede yapılabilmesi için numune tahrir nüshaları hazırlandı, ilgililere talimatnameler gönderildi, oldukça yoğun bir çalışma içerisine girildi. Tahrir çalışması mahallî imam, muhtar (gayr-i Müslim topluluklarda kocabaşı-papaz) tarafından ziraat müdürleri veya vekilleri nezaretinde yapıldı. Sonuçta halkın vergi ödeme gücünü gösteren temettüat tahrir çalışması tamamlandı. Düzenlenen temettüat defterleri İstanbul'a gönderildi. Böylece Osmanlı Devleti'nin belli bir dönemine ait bilgi hazinesi ortaya konulmuş oldu.

İnceleme konumuz olan Kurşunlu Temettüat defteri ve daha önce üzerinde çalıştığım Çerkeş Temettüat defterindeki verilere göre, Temettüat defterlerinin düzenlendiği dönemde yerleşim yerine ait bilgileri ana hatlarıyla şu şekilde sıralayabiliriz:

- İdari bilgisi. Temettüat defterinin ilk sayfasının üst kısmında idari birimlerle ilgili bilgi verilmektedir.
- Hane bilgisi. Hane numarası, hane sahibinin adı, baba adı, unvan ve lakabı ile ilgili bilgiler verilmektedir.
- Tarım üretimi bilgisi. Tarım alanlarının ve buralarda üretilen ürünlerin ayrıntılı yapısı verilmektedir.
- Hayvancılık faaliyetleri. Hane sahibi tarafından yetiştirilen hayvanların türleri, miktarları ve bunların ekonomik değerleriyle ilgili bilgiler verilmektedir.
- Vergi bilgisi. Hane sahibine ait vergi bilgileri ayrıntılı olarak verilmektedir.
- Göç bilgisi. Yerleşim yerini terk ettiği için tahrir esnasında bulunmayan hane reisinin niçin ve nereye göç ettiği ile ilgili bilgiler verilmektedir.
- Nüfus bilgisi. Vergi potansiyelini ölçmek ve vergi verebilecekleri tespit edebilmek gayesiyle temettüat defterleri düzenlendiği için haneler ve hane reislerinin kayıtları tutulmuştur. Hane bazında yapılmış olan bu kayıtlardan yola çıkarak temettüat tahrir çalışmasının yapıldığı yerleşim yerinin 1845 yılına ait nüfusu hakkında bilgi sahibi olabiliriz.
- Diğer bilgiler. Malı mülkü ve hiçbir geliri olmayanlar kaydedilmiş fakat vergilendirilmemiştir. Yine aynı şekilde yetimlerin malı mülkü de kaydedilmiş fakat vergi kapsamına alınmamıştır.

Yeni konulan bu verginin kapsama alanı oldukça genişti. Yerleşim yerlerinde faaliyette bulunan bütün iş kollarını ve ekonomik faaliyet yapan herkesi kapsıyor; kentten kente esnafın gücüne göre değişik oranlarda muhassıl deneni vergi memurları tarafından toplanılması gerekiyordu. 1827 yılında bu maksatla kentlerde bulunan tüm iş yerlerini kapsayan sayım yapılmış, vergi mükelleflerinin her birinin vereceği günlük ihtisap rüsumu belirlenerek kayıtlara geçirilmiş ve bu yıldan itibaren de uygulamaya konulmuştur. Tanzimat'ın ilanından sonra yürürlükte kalan ihtisap vergisi pek çok tepkilerin ve yolsuzlukların da kaynağı olmuştur (Çadırcı, 1991: 144).

3. 1260 tarihinde düzenlenen Kurşunlu temettüat tahrir defterine göre XIX. yüzyıl ortalarında kurşunlu

Çalışmaya konu edilen temettüat tahririnin uygulandığı dönemde Osmanlı'nın sosyal durumu kısaca aşağıdaki gibi tasvir edilebilir.

3. 1. Kurşunlu Kazası'nın sosyal durumu

Osmanlı idari yapısında en ufak yerleşim birimi çiftlik (tek haneli yerleşim birimi) ve karye/köy (iki hane ve üzerindeki hanelerden oluşan yerleşim birimi)lerin bir araya gelmesiyle nahiyeye ve kaza, kazaların bir araya gelmesiyle sancak, sancakların bir araya gelmesiyle de vilayet/eyalet meydana gelmektedir.

Kurşunlu, XVI. yüzyılın ilk yarısında Anadolu eyaletine bağlı olan nahiyelerden biri idi. Nahiyeye, çevresindeki köyler arasında ticari ve kültürel üstünlüğü ile merkez olmaya hak kazanmış idari bir birimdir. Köylerin üzerinde ve kazaların da altında yer almaktadır. Nahiyelerin oluşmasında bölgenin coğrafi yapısı da etkili olmuştur. Nahiyeler aynı zamanda kazadır. XVI. yüzyılda Çankırı sancağına bağlı olan Çankırı, Kal'acık, Kargı ve Tosya olmak üzere dört nahiyenin "Nefs"i bulunmakta olup diğerlerinin ise yoktur. O halde nahiyeler sadece belli bir köy gurubu halinde oluşmuş yerleşim yerleridir. Bu da söz konusu yerleşim yerlerinin kasaba/şehir statüsüne haiz olmadığını göstermektedir (Kankal, 2009: 25). Nefs: Herhangi bir yerleşim yerinin bizzat varlığını ifade etmek için kullanılır. Şehir ve kasaba merkezi veya şehir ve kasaba merkezini oluşturan mahalleler anlamına gelmektedir. Temettüat defterlerinde de "Nefs-i Kurşunlu" tabirinde olduğu gibi herhangi bir kaza veya nahiyenin merkezi ifade edilmektedir. Kazalar, coğrafi, kültürel ve sosyo-ekonomik şartların belirlediği tarihi bir seyir içinde meydana gelmiş önemli yerleşim merkezleridir.

ML. VRD. TMT. d kodlu, 00813 sıra nolu ve 1260 tarihli Kurşunlu temettüat defterine göre, XIX. yüzyıl ortalarında Kurşunlu kazasının sosyal durumuna şu şekilde yaklaşılır.

00813 sıra nolu ve 1260 (1845) tarihli Kurşunlu temettüat defterinde "Nefs-i Kurşunlu" yer almamaktadır. Söz konusu defterin ilk sayfasında "Kaza-i Kurşunlu Tabi-i Kengiri", ikinci sayfası boş, üçüncü sayfasında "Kaza-i Kurşunlu" ibaresi bulunmakta ve dördüncü sayfanın başında ise "Karye-i Yılanlı" başlığı altında doğrudan köylerin temettüat tahririne geçilmiştir. Köy, iki ve daha fazla hanenin yaşadığı yerleşim birimidir. Köylerin dışında tek hanelik yerleşim yerlerine Çiftlik denilmektedir, fakat defterimizde çiftliğe de yer verilmemiştir. İnceleme konumuz olan arşiv vesikamızda, XIX. yüzyılın ortalarına doğru Çankırı'ya bağlı Kurşunlu kazasına bağlı 18 köyün temettüat tahrirleri bulunmaktadır. Bu itibarla çalışmamızın en önemli sınırlamasına işaret etmiş olduk.

1260 (1845) tarihli Kurşunlu temettüat defterine göre, XIX. yüzyıl ortalarında Kurşunlu kazasına bağlı 18 köyün hane bilgileri şöyledir. “Nefs-i Kurşunlu'nun yer almadığı söz konusu vesikamızda Yılanlı karyesi 14, Yozgat karyesi 9, Mekeviran karyesi 7, İğdir karyesi 14, Taşkaracaları karyesi 41, Kürt karyesi 80, Çama karyesi 23, Köpürlü karyesi 16, Kapaklı karyesi 28, Çukurca karyesi 8, Çırdak karyesi 40, Çavundur karyesi 32, Sevikli karyesi 22, Demirciviran karyesi 24, Yabani karyesi 24, Bozkuş karyesi 14, Susuzmeasirt karyesi 9 ve Cengi karyesi 4 olmak üzere 18 adet karyede toplam 409 hane bulunmaktadır.

Temettüat defterlerinde sadece hane reislerine ait kayıtlar tutulmuştur. Hane; yer, aynı evi paylaşan birden çok ya da bir kişiden oluşan basit nüfus birimidir. Osmanlılarda hane denilince bir nüfus ve vergi birimi anlaşılmaktadır. Vergiyi esas alan bu hane deyiminin kaç kişiden oluşan bir aileyi ifade ettiği konusu tartışmalıdır ve bu konuda farklı rakamlar ileri sürülmektedir (Göyünç, 1997: 552). Bu konuda genel olarak Ömer Lütfi Barka'nın yöntemi esas alınmaktadır. Barkan bir hanenin beş kişiden oluştuğunu kabul ederek, kaba bir tahminle nüfusu bulmaya çalışmıştır. Buna göre, Kurşunlu kazasının toplam nüfusunu bulmak için toplam hane sayısını 5 ile çarparak söz konusu döneme ait tahmini nüfus elde edilmiştir. Elde edilen netice de yaklaşık olarak 1260 (1845) yılında Kurşunlu kazasının toplam nüfusunu ifade etmektedir. Kurşunlu kazasını 1260 (1845) yılında hane ve nüfus dağılımı Tablo 1'de görülmektedir. Tablo 1'in üst başlıklarını şu şekilde açıklayabiliriz:

Numaralı Hane: Temettüat tahriri yapılırken yerleşim yerlerindeki hanelere verilmiş olan numaralardır.

Bilahane: Temettüat tahriri yapılırken bazı hanelere numara verilmeyip bunun yerine “bilahane” tabiri kullanılmıştır.

Numarasız Hane: Temettüat tahriri yapılırken yerleşim yerindeki bazı hanelere sehven veya başka bir şekilde numara verilmeden geçilmiş olan haneleri göstermektedir.

Mükerrer: Temettüat tahriri yapılırken yerleşim yerindeki bazı hanelerin hataen tekrar yazıldığını göstermektedir.

Hane Numarası Mükerrer: Temettüat tahriri yapılırken bazı hane numaralarının, sehven tekrar edilerek yazılmış olmasını ifade etmektedir.

Birden Fazla Yazılan: Temettüat tahriri yapılırken yerleşim yerindeki hanenin kaydının tekrar ikinci defa yazılmış olduğunu ifade eder.

Atlanan: Temettüat tahriri yapılırken yerleşim yerindeki bazı hanelerin hane numaralarının sıra sayılarının sehven atlanarak yazıldığını gösterir.

Netice: Tabloda yer alan yukarıdaki üst başlıklar tarafımızdan değerlendirilerek ulaşılan gerçek hane toplamını vermektedir.

Tablo 1. Kurşunlu köylerinin nüfusları											
Sıra No	Köy	Numaralı hane	Bilahanane	Numarasız hane	Mükerrer	Hane numarası mükerrer	Birden fazla yazılanlar	Atlanan	Netice	Nüfus	Yüzdeliklerine göre nüfus
1	Yılanlı	11	0	3	0	0	0	1	14	70	3,42
2	Yozgat	9	0	0	0	0	0	0	9	45	2,20
3	Mekevıran	7	0	0	0	0	0	0	7	35	1,71
4	İğdir	14	0	0	0	0	0	0	14	70	3,42
5	Taşkaracaları	41	0	0	0	0	0	0	41	205	10,02
6	Kürt	80	0	0	0	1	0	1	80	400	19,55
7	Çama	24	0	0	0	0	0	1	23	115	5,62
8	Köpürlü	16	0	0	0	0	0	0	16	80	3,91
9	Kapaklı	28	0	0	0	2	0	2	28	140	6,84
10	Çukurca	8	0	0	0	0	0	0	8	40	1,95
11	Çırdak	39	0	0	0	1	0	0	40	200	9,77
12	Çavundur	32	0	0	0	0	0	0	32	160	7,82
13	Sevikli	22	0	0	0	0	0	0	22	110	5,37
14	Demircivıran	25	0	0	0	0	0	1	24	120	5,86
15	Yabani	24	0	0	0	0	0	0	24	120	5,86
16	Bozkuş	14	0	0	0	0	0	0	14	70	3,42
17	Susuzmeasirt	9	0	0	0	0	0	0	9	45	2,20
18	Cengi	4	0	0	0	0	0	0	4	20	0,97
TOPLAM			0	3	0	4	0	6	409	2045	100

XIX. yüzyılın ortalarında Kurşunlu kazasına ait önemli verilerin yer aldığı söz konusu vesikamıza göre yerleşim yerlerinin sahip oldukları hane adetleri 4 ile 80 hane arasında değişmektedir. Bu durum Tablo 1'de de görüldüğü gibi yerleşim yerleri arasında hane sayısı bakımından en az yerleşim yeri 4 hane ile Cengi köyü ve hane adedi en fazla olan yerleşim yeri de 80 hane ile Kürt köyüdür. Diğer yerleşim yerleri Mekevıran köyü 7, Çukurca köyü 8, Susuzmeasirt köyü ile Yozgat köyü 9'ar, Köpürlü köyü 16, Yılanlı köyü ile İğdir köyü ve Bozkuşköyü 14'er, Çama köyü 23, Demircivıran köyü ile Yabani köyü 24'er, Çavundur köyü 32, Çırdak köyü 40 ve Taşkaracaları köyü ise 41 haneden oluşmaktadır. Kısaca çalışma konumuz olan vesikamıza göre Kurşunlu Kasabasına bağlı bulunan köylerin hane sayıları 4 ile 80 hane arasında değişmektedir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, Kurşunlu kazasının 1260/1845 yılına ait vesikamızda yer alan 18 adet köyün toplam nüfusu yaklaşık olarak 2045'tir. Bu köylerin içerisinde en kalabalık yerleşim yeri 400 nüfuslu Kürt köyü ve en az nüfuslu yerleşim yeri de 20 nüfuslu Cengi köyüdür. En

az nüfuslu yerleşim yerleri sırasıyla Cengi, Mekevran, Çukurca, Susuzmeasirt ve Yozgat köyleridir. Bu köylerin hepsinin nüfusları 50'nin altında olup sırasıyla 20, 35, 40, 45,45 değerlerine sahiptir. Diğer köylerin nüfusları ise 70'in üzerindedir. Bu yerleşim yerlerinin toplam Kurşunlu nüfusu içindeki paylarına gelince, Cengi köyü % 0,97, Mekevran köyü % 1,71, Çukurca köyü %1,95, Susuzmeasirt köyü % 2,20 ve Yozgat köyü % 2,20'lik oranlara sahiptirler. Söz konusu 18 köy içerisinde en kalabalık yerleşim yeri olan Kürt köyü ise, Kurşunlu nüfusu içinde % 19,55'lik bir orana sahiptir.

1260 (1845) tarihli Kurşunlu Temettüatına göre Kurşunlu kazasında gayr-i Müslim bulunmadığı anlaşılmaktadır. O halde XIX. yüzyılda söz konusu Kurşunlu köylerinde yaşamış olan halkın tamamı Müslüman kimliği taşımaktadır.

Tablo 2. XIX. yüzyılda Kurşunlu nüfusu					
Yıllar	Mahalle ve köy	Hane	Nüfus		Toplam
			Erkek	Kadın	
1247/1831			833		1666
1260/1845	18	409			2045
1287/1870		1348			5600
1314/1896	46	1856	7630	6973	14603
1317/1899	49		7854	7128	15982

Kaynak: Türkoğlu (1999), Karal (1997) & 1260 Tarihli Kurşunlu Temettüatı.

Tablo 2, çalışmamızın nüvesini teşkil eden 1845 tarihli Ankara Eyaletinin Kengiri Kaymakamlığı Kurşunlu kasabasının temettüat defteri, Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831 (Karal, 1997:147) ve 1869 tarihli Kastamonu Salnamesi, 1896 tarihli Kastamonu Salnamesi ve 1899 tarihli Kastamonu Salnamesi'ne ait verilerden yola çıkılarak hazırlanmıştır (Türkoğlu, 1999: 19, 42, 486-487, 511). Tabloda görüldüğü gibi 1260 (1845) yılına ait sadece 18 köyün yer aldığı Kurşunlu Temettüat Defteri'ne göre 1845 yılında Kurşunlu'nun toplam hane sayısı 409 ve bu rakamı 5 ile çarparak elde ettiğimiz toplam nüfus 2045'dir. Nitekim bu durum XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin farklı yıllarına ait bazı nüfus bilgilerinin de yer aldığı Tablo 2'de görülmektedir. Söz konusu vesikamızda yer alan yerleşim yerlerinin hiçbirinde Ermeni ve Rum hanelerinin olmadığı dikkati çekmektedir. O halde bu dönemde nüfusun tamamını Müslüman Türk halkı oluşturmaktadır.

3.1.1. Hane reislerinin adları

Osmanlı toplumunda aileye ve aileyi geleceğe taşıyacak olan çocuklara büyük önem verilirdi. Temettüat çalışmaları sırasında hane reisinin dışında hiçbir aile fertlerine yer verilmemiştir. Ancak söz konusu ailede bulunan eş ve çocukların cinsiyetleri, yaşları, sayıları,

adları, küçük-büyük olmaları gibi ayrıntılara yer verilmiş olsaydı sosyo-kültürel açıdan önemli bilgiler elde etmiş olurduk.

Kurşunlu temettuat defterinin başında Yılanlı köyünün temettuatı yer almaktadır. Yılanlı köyünde kullanılmış olan hane reislerinin adları ile ilgili tüm özellikler Kurşunlu kasabasının diğer köylerinde de görülmektedir. Bu bakımdan daha ziyade söz konusu köye ait hane reislerinden misaller vermekle yetineceğim. Hane reislerinin adları, “Mahmud oğlu Mustafa” misalinde olduğu gibi baba adı, sonra oğlu kelimesi, daha sonra şahsın adı yazılmaktadır. Bazen öce babanın yalnız mesleği, sonra oğlu kelimesi, sonra da hane reisinin adı “ Helvacı oğlu Ali” ve “Külahçı oğlu Mehmet Efendi” şeklinde yazıldığı gibi; bazen de önce hane reisinin babasının sıfatı ve adı, sonra oğlu kelimesi, sonra da hane reisinin adı “Kara Abdullah oğlu Halil” şeklinde yazılmakta veya hane reisinin sıfatı ve sadece adı “Çakır Hasan” şeklinde hane reislerinin adlarının yazılmış olduğu görülmektedir.

Çırdak köyünde 39 nolu hane reisinin kaydında “Elif oğlu Mustafa” şeklinde anne adı, sonra oğlu kelimesi, daha sonra da hane reisinin adı şeklinde istisnai bir durum söz konusudur. Ayrıca Kürt köyünde 34 nolu hane reisinin kaydında “Koca Veli oğlu Mehmed bin Mehmet” şeklinde farklı bir yöntem kullanılmış olduğu görülmektedir.

Hane reislerinin adlarının yer aldığı Tablo 3'e baktığımızda hane reisleri arasında hiç kadın bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu da bize XIX. yüzyılda Kurşunlu köylerinde hane reislerinin tamamının erkeklerden oluştuğunu göstermektedir.

Kurşunlu köylerinde kullanılan adlar daha çok yöre halkının dini ve milli duygularına hitap eden adlardan oluşmaktadır. Abdullah, Ahmed, Mehmet, Halil, Hüseyin, Mustafa, Ömer, Osman, Ali, Hasan, Veli gibi. XIX. yüzyılın ortalarında Kurşunlu kasabasında hane reislerinin en çok kullandığı adlar Tablo 3'de görülmektedir. Kurşunlu genelinde en çok kullanılan adlar toplam olarak sırasıyla Mehmet(66), Mustafa(46), Osman(36), Ali(34), Ahmet(29), İbrahim(29), Hüseyin(25), Hasan(24), Ömer(19), İsmail(18), Süleyman(18), Halil(18) şeklinde devam etmektedir. Nitekim bu durum söz konusu tablomuzda açıkça görülmektedir. Bu durum karşısında söz konusu yüzyılda Kurşunlu köylerinde en çok kullanılmış olan adların peygamber ve diğer İslam büyüklerine ait olan adlardan seçilmiş olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu da yöre halkının İslam büyüklerine olan sevgi ve saygısını göstermektedir.

Tablo 3'de dikkati çeken bir husus da iki tane adsız hane reisinin bulunmasıdır. Bunlardan biri Kürt köyünden 21 nolu hane reisi “Satılmış oğlu” ve Kapaklı köyünden 24 nolu hane reisi “ Bankoriz oğlu” dur. Ancak bu hane reislerinin adlarının yazılması temettuat çalışması yapanlar tarafından sehven unutulmuş da olabilir.

Tablo 3. Karyelerdeki hane reislerine en çok verilmiş isimler																				
Sıra No:	İsimler	Yılanlı	Yozgat	Mekeviran	İğdir	Taşkaracaları	Kürt	Çama	Köpürlü	Kapaklı	Çukurca	Çırdak	Çavundur	Sevikli	Demirciviran	Yabani	Bozkuş	Susuzmeasirt	Cengi	Toplam
1	Abdullah				1			1		1			1				1			5
2	Abdurrahman																			
3	Ahmet	2	1	1	2	1	5	1		1	2	4	3	3	1	1			1	29
4	Ali	1			2	3	7	2	3		1	7	2	2	1	2	1			34
5	Arif												1	1						2
6	Bekir					1								1	1					3
7	Feyyaz															1				1
8	Halil	2		1	2	1	4	2			1	2	2		1					18
9	Hasan	1	1		1	1	10			1		2		3	3				1	24
10	Hüseyin	2				5	5	1		3		1	2	2	1	2	1			25
11	İbrahim		2	1	1	5	6		1	3	1		1	1	3	2	1	1		29
12	İsa																1			1
13	İshak												1							1
14	İsmail					1	7		1	2		3	1	1		2				18
15	Kethüda												1							1
16	Mahmut											1								1
17	Mehmet	2	2	1	1	3	15	4	4	10	1	5	3		2	6	3	4		66
18	Memiş					1							1				1			3
19	Murat								1								1			2
20	Musa													1	1					2
21	Muslu								1				1			1				3
22	Mustafa	2	1	2	1	7	7	3	1	3		6	3	2	3	2	1	1	1	46
23	Osman	1		1	1	2	7	3	1	2	1	3	2	2	3	3	3	1		36
24	Ömer		1		1	4	3	2	1		1	1	1	2	2					19
25	Raci							1												1
26	Rasul																	1		1
27	Sadık				1															1
28	Said						1													
29	Salih						1													1
30	Salman					1														1
31	Satılmış					1		1	1			1	3	1						8
32	Süleyman					4	1	3	1			2	3			2		1	1	18
33	Veli	1	1																	2
34	Yunus														1					1
35	Zülfikar											2								2
36	Adsız						1			1										3
	Genel Toplam	14	9	7	14	41	80	24	16	27	8	40	32	22	23	24	14	9	4	409

3.1.2. Hane reislerinin vasıfları ve lakapları

00813 sıra nolu ve 1260 (1845) tarihli Kurşunlu temettuat defterine göre, XIX. yüzyıl ortalarında Kurşunluda hane reislerinin çeşitli lakaplarla anıldıkları görülmektedir. Hane reislerinin taşıdıkları lakaplar arasında dini kökenli, etnik kökenli, sıfat kökenli, asker ünvanlı oldukları gibi, yer adı, hayvan adı, meslek adı, vs. şeklinde lakaplar da bulunmaktadır.

Tablo 4. Karyelerdeki Hane Reislerine Verilmiş Vasıflar

Sıra No:	Vasıflar	Yılanlı	Yozgat	Mekeviran	İğdir	Taşkaracaları	Kürt	Çama	Köpürü	Kapaklı	Çukurca	Çırdak	Çavundur	Sevikli	Demirciviran	Yabani	Bozkuş	Susuzmeasirt	Cengi	Toplam
1	Efendi	1						1				1	1							4
2	Çakır	1																		1
3	Monla (Molla)			1						1	1									3
4	Kara					1														1
5	Hacı						3	1									1			5
6	Deli																1			1
7	Cenun																		1	1
8	Pilavtemennizade															1				1
Genel Toplam		2		1		1	3	2		1	1	1	1			1	2		1	16

Hane reislerinin kullandığı lakaplar arsında ilk sırayı sıfat kökenli lakaplar almaktadır.

Kullanılan sıfatlar da oldukça dikkat çekicidir. Bu konuda oldukça değişik misaller vermemiz mümkündür. Kara Abdullah oğlu, Çakır oğlu Ahmet, Tavil Veli oğlu Mehmet, Mirasyedi oğlu Mustafa, Deli Balta oğlu Mustafa, Uzun Hasan oğlu Hasan, Kör Ahmet oğlu Mustafa, Bıçağıkırık oğlu Ahmet, Akbaş oğlu İbrahim, Kılıç oğlu Osman, Kulaksız oğlu Osman, Sarı Hüseyin oğlu Ömer, İkiz oğlu Mustafa, Oturan oğlu İbrahim, Kıyam oğlu Süleyman, Fakir oğlu Mustafa, İmamoğlu Mehmet, Demirci oğlu Hasan, Deli Mustafa oğlu Hüseyin, Kethüda oğlu Ahmet, Karaabalı oğlu İbrahim, Koca Veli oğlu Mehmet, Haylaz oğlu Hüseyin, Karaca Mehmet oğlu Mehmet, Köse oğlu Osman, Koca Veli oğlu Mehmet bin Mehmet, Cici oğlu Mustafa, Karagöz oğlu Ömer, Deli Yusuf oğlu Mehmet, Öksüz oğlu Süleyman, Dalkavak oğlu Osman gibi.

Hane reislerinin kullandığı lakaplar arsında ikinci sırayı meslek adı olan lakaplar almaktadır. Külahçı oğlu Mehmet Efendi, Kadı oğlu Osman, Helvacı oğlu Ali, Mustafa Usta oğlu Halil, Abacı oğlu Ahmed, Danacı oğlu Ahmet, Hatip oğlu Satılmış, Sergici oğlu İbrahim, Kadı oğlu Bekir, Demirci oğlu Hacı Osman, Çorbacı Ali oğlu Osman, Kalkancı oğlu Hasan, Terzi oğlu Satılmış, İmamoğlu Mehmet, Nalbant oğlu Mehmet gibi bunlar da oldukça değişiklerdir.

Hane reislerinin kullandıkları diğer lakaplar arasında Hacı oğlu Ömer, Molla Ahmed oğlu İbrahim, Şeyh oğlu İbrahim, Abdal oğlu Hüseyin, Abdal oğlu İbrahim gibi dini kökenli olan lakaplara, Hasanpaşa oğlu Mehmet, Emir Ahmet oğlu Mehmet, Sancaktar oğlu Halil, Sipahi oğlu Muslu gibi askeri unvan kökenli olan lakaplara, Ma'ruflu oğlu Mustafa, Moralı oğlu Mehmet gibi coğrafi yer adlı lakaplara rastlanılmaktadır. Ayrıca Kürt oğlu Halil, Laz oğlu Ali gibi etnik kökenli hane reisi lakaplarına ve Öküz Mehmet oğlu Mustafa, Çaylak oğlu Ali, Böcek oğlu İbrahim, Ağzı

Yukarı oğlu Ali, Samanyemez oğlu Mustafa, Samanı Semiz oğlu Ahmet, Gözü yakın oğlu Ahmet, gibi rencide edici lakaplara da rastlanılmaktadır.

Hane reisleri arasında “Hüseyin oğlu Molla Ahmet” misali gibi hiç lakabı olmayanlar da bulunmaktadır.

İnceleme konumuz olan temettüat defterinden XIX. yüzyılın ortalarında Kurşunlu köylerinde yaşayan bazı hane reislerinin çeşitli vasıflarla anıldıkları görülmektedir. Tablo 4’te de görüldüğü gibi söz konusu vasıflar ve bu vasıfları taşıyan hane reisleri şunlardır. Monla (Molla) (Mekeviran köyünden 7 nolu hane reisi Çırtak oğlu Molla Mustafa, Kapaklı köyünden 26 nolu hane reisi Çardak oğlu Molla Mustafa, Çukurca köyünden 8 nolu hane reisi Hüseyin oğlu Molla Ahmet), kara (Taşkaracalar köyünden 12 nolu hane resi Hindi oğlu Kara Hüseyin), hacı (Kürt köyünden 19 nolu hane reisi Demirci oğlu Hacı Osman, 57 nolu hane reisi Tomlaç oğlu Hacı Mehmet, 76 nolu hane reisi Abdullah oğlu Hacı İsmail, Çama köyünden 13 nolu hane reisi Yusuf oğlu Hacı Süleyman, Bozkuş köyünden 3 nolu hane reisi Deli Bekir oğlu Hacı Ali), efendi (Yılanlı köyünden 1 nolu hane reisi Külahçı oğlu Mehmet Efendi, Çama köyünden 24 nolu hane reisi imam Osman Efendi, Çırdak köyünden 1 nolu hane reisi Hatip Hacı Ali Efendi Çavundur köyünden 9 nolu hane reisi Hasan Alemdar oğlu Abdullah Efendi), deli (Bozkuş köyünden 12 nolu hane reisi Küçük Sipahi oğlu Deli Mehmet), çakır (Yılanlı köyünden 4 nolu hane reisi Çakır Hasan), Pilavtemennizade (Yabani köyünden 1 nolu hane reisi Pilavtemennizade Ahmet) ve Cenun (Cengi köyünden 3 nolu hane reisi Cenur Mustafa) ’dır.

3.1. 3. Hane reisinin meslekleri

Yaptığım bu çalışmadan önce aynı ilin Çerkeş kazasının temettüatı üzerinde çalıştım. Çerkeş Temettüat defterinde hane reislerinin adlarını yazan satırın üzerinde genelde hane reislerinin mesleği ile ilgili kısa not bulunmaktaydı. “Erbabab-ı ziraattan idiği”, “amelmandan idiği”, “muallim” gibi. Fakat 1260 (1845) tarihli Kurşunlu temettüat defterinde hane reislerinin meslek bilgilerine yer verilmemiş olduğunu tespit ettim. Mamafih Çama köyünden 1 nolu hane reisi ”Muhtar-ı evvel Ali”nin muhtar, Çama köyünden 24 nolu hane reisi“imam Osman Efendi” ile Çırdak köyünden 1 nolu hane reisi “Hatip Hacı Ali Efendi”nin din görevlisi oldukları anlaşılmaktadır.

Sonuç

Tanzimat Fermanı ile tüm vatandaşların can, mal ve namus güvenliğinin sağlanması, yargılamada açıklık, hiç kimse yargılanmadan idam edilememesi, erkeklerin mecburi askerlik vazifelerinin dört yıl ile sınırlandırılması gibi kararların yanında vergide adaletin sağlanması ve rüşvetin ortadan kaldırılması; gibi önemli sosyo-ekonomik kararlar da alınmıştır.

Osmanlı Devleti, yaşamış olduğu mali sıkıntılarını giderebilmek amacıyla idari yapısında değişiklikler yapılmasını gerekli görmüş ve bu yönde yaptığı çalışmalarla vergi mükelleflerinin tespitine, vergi adaletinin sağlanması ile devletin gelir-gider dengesini kurmaya çalışmıştır. Bu çalışmayla, Osmanlı Devleti'nin 1988 yılına kadar saklı kalmış bir yönüne bir pencere açılmış olacaktır.

Canlıların doğup büyüüp geliştikleri gibi canlılar tarafından oluşturulan yerleşim yerleri de değişim ve gelişme geçirmektedir. Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılın ortalarında yerleşim yerlerinin geçirdiği değişme ve gelişmeleri temettüat çalışmalarında bulabiliriz. Temettüat çalışmaları yapıldıkça da Osmanlı coğrafyasındaki belli döneme ait yerleşim yerlerinde yaşanan ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel hayat ortaya konulacaktır.

Tahrir çalışmalarının yapılmasının önemli sebeplerinden biri de asker ve vergi potansiyelini ölçmektir. Yani nüfus bilgisini elde etmektir. Herhangi bir yerleşim yerinde yaşayan halka ait nüfus bilgisi her zaman önemini korumaktadır. Gerek tarihi açıdan ve gerekse sosyo-ekonomik açıdan pek çok konunun aydınlatılmasında önemli bir veri oluşturmaktadır. Ancak XIX. yüzyılda yapılmış olan temettüat çalışmalarında sadece hane reislerinin kaydı tutulmuştur. Hane, nüfus ve vergi birimidir. Üzerinde çalıştığımız vesikada Kurşunlu'ya bağlı 18 köy bulunmaktadır. Söz konusu yerleşim yerleri, 4 ila 80 hane arasında değişmektedir.

1840 (1260) yılında Kurşunlu köylerinde yaşamış olan halkın tamamı Türk'tür. Hane halkının kimlik bilgileri genelde baba adı, oğlu kelimesi ve şahsın adı şeklinde bir sıra takip edilerek kaydedilmiştir. Ayrıca yöre halkının kullanmış olduğu adlar peygamber ve diğer İslam büyüklerinin adlarından seçilmiştir. Bu da Kurşunlu köylerinde halkın, İslam büyüklerine karşı aşırı bir sevgi saygı duyduğunu ortaya koymaktadır.

Hane reislerinin çeşitli sıfat ve lakaplarla anılması, yörede herkesin belli bir sıfat ve lakabının olduğu imajını vermektedir. Soyadının olmadığı ve kullanılmadığı bir devirde ailelerin tanınması ancak bu şekilde sağlanıyordu. Fakat kişilere rencide edici sıfat ve lakabın takılması da hoş değildir.

Kurşunlu temettüat defterinde hane reislerinin mesleki bilgilerine ayrıntılı olarak yer verilmemiştir. O halde kurşunlu köylerinde halkın tamamı çiftçilikle uğraşmaktadır. Çiftçiliğin haricinde başka meslekten olanlar olarak, sadece din görevlilerinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan temettüar defterleri üzerinde çalışmalar yapıldıkça söz konusu defterin ait olduğu yerleşim yerinin XIX. yüzyılın ortalarındaki sosyo-ekonomik profili/görüntüsü ayrıntılı olarak ortaya çıkarılmış olacaktır.

Kaynaklar

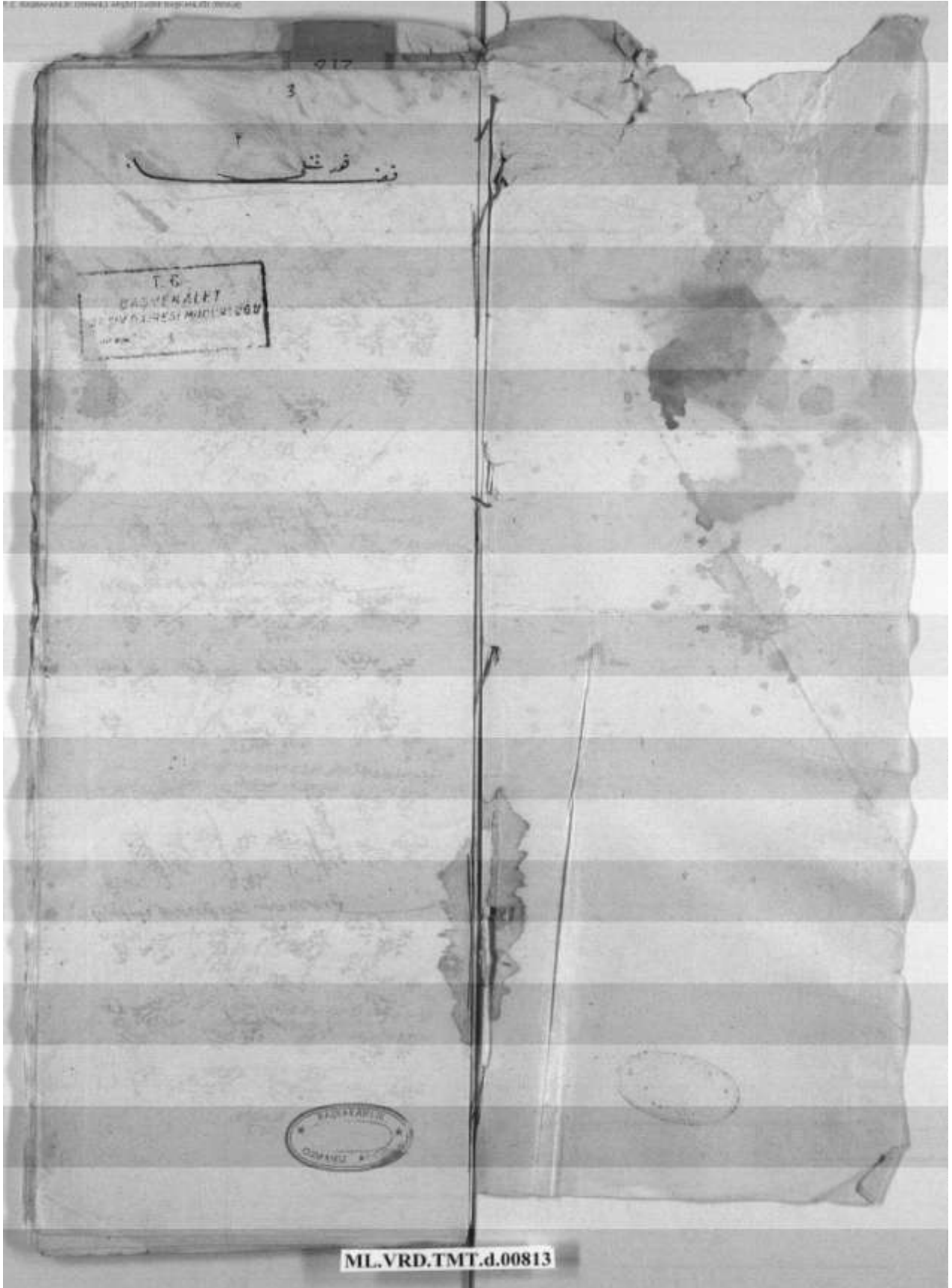
- Ayhan, B. (1984). Çankırı, Tarih-Coğrafya-Ekonomi, Ankara.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (1992). Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, (2000). Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- Çadırcı, M. (1991). Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Güran, T. (2000). "19. Yüzyıl Temettüat Tahrirleri", Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik, ss. 73-94, Ankara: Devlet İstatistikleri Enstitüsü Yayınları.
- Göyünç, N. (1997). "Hane" İslam Ansiklopedisi, C. XV, ss. 552-553, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kankal, A. (2009). "XVI. yy. Osmanlı İdari Taksimatında Çankırı Sancağı ve Çankırı Kazası", Geçmişten Geleceğe Çankırı III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Çankırı: Çankırı Valiliği Yayınları.
- Karal, E.Z.(1997). Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Karamursal, Z. (1989) Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kaynar, R. (1991). Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kazıcı, Z. (1987). Osmanlılarda İhtisap Müessesesi (Ekonomik, Dini ve Sosyal Hayat), İstanbul: Kültür Basın ve Yayın Birliği Yayınları.
- Kütükoğlu, M. (1995). "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", Belleten, ss 395-412, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztuna, Y. (1970). Resimlerle Türkiye Tarihi, İstanbul: Hayat Yayınları.
- Parlatır, İ. (2006). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara: Yargı yayınları, 2006.
- Türkoğlu, Ö.(1999). Salnamelerde Çankırı, Kastamonu Vilayeti Salnamelerinde Çankırı (Kengiri) Sancağı (1869-1903), Çankırı: Çankırı Valiliği Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1969). "Murad P", İslam Ansiklopedisi, C. VIII, ss. 587-598, İstanbul: Mili Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ünlü, A. (2001). Çankırlı Şehit ve Gaziler, Çankırı: Çankırı Belediyesi Yayınları.

Belgeler

Belge 1. 1260 tarihli Kurşunlu temettüat defterinin ilk sayfası

Belge 2. 1260 Tarihli Kurşunlu temettüat defterinin ikinci ve üçüncü sayfaları

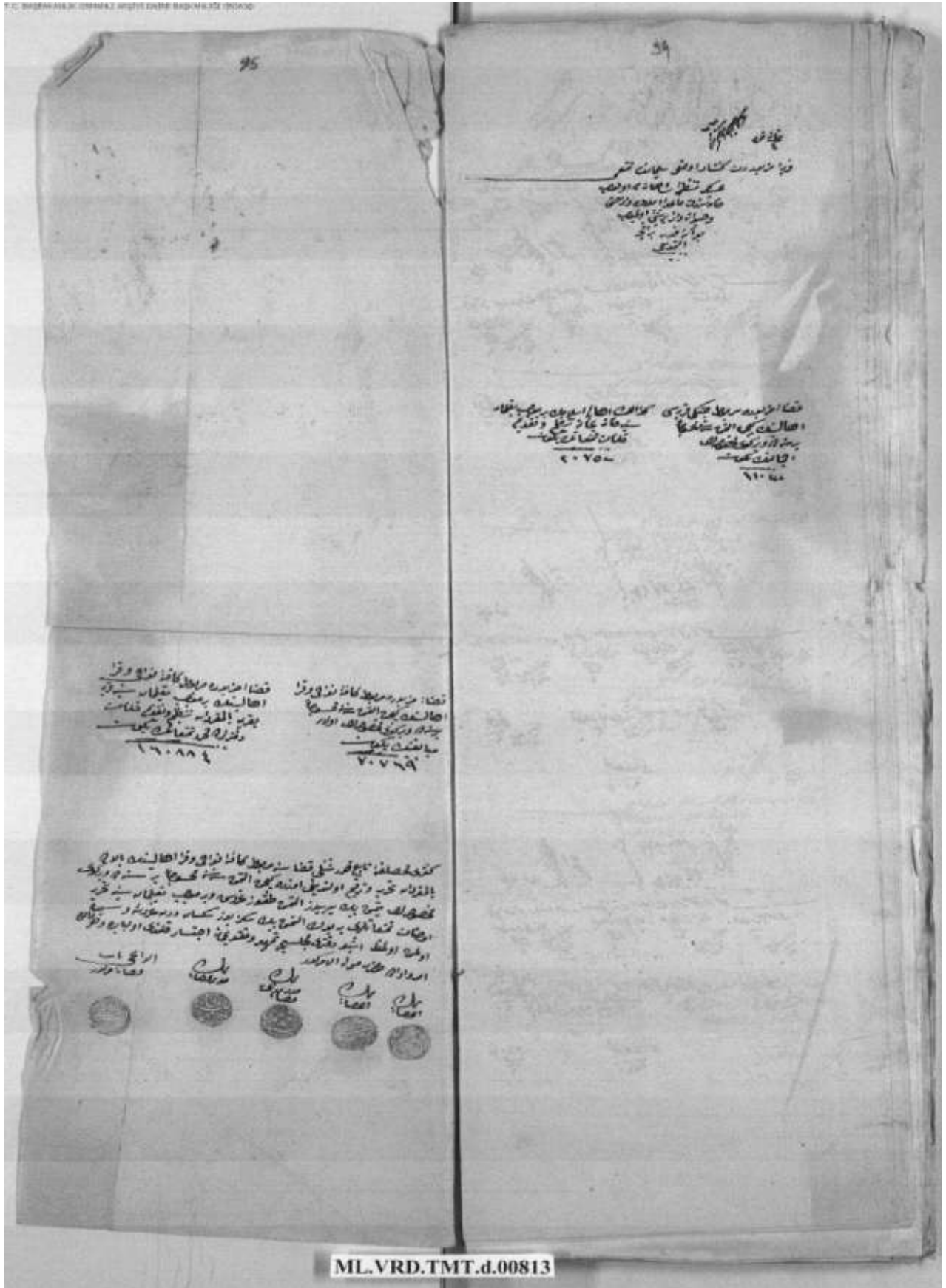

Belge 3. 1260 tarihli Kurşunlu temettuat defterinin dördüncü ve beşinci sayfaları

ML.VRD.TMT.d.00813

Belge 4. 1260 tarihli Kurşunlu temettuat defterinin son iki sayfası

Extended English abstract

In order to maintain its vitality every state imposed taxes and gave great importance to get taxes during the any period of history. Such as some people in needs of some income in order to meet some needs of the various needs that state needs income or incomes for the needs of the various needs. General revenues of the state consist of taxes. This is current like any state for Ottoman Empire, too. Ottoman Empire started to apply the same concept, created its own tax policy that constantly improving government services.

In the maturation of the Turkish tax system, the tax procedures coming from the Islamic countries, the changing conditions have been effective in the continuous development of the Ottoman state and the change of the political and social life. Because of taxation and collection of taxes are very important for the social policy.

The Ottoman Empire, political, socio-economic and socio-cultural point of view expressed by the various changes in the Prescript of Tanzimat was going. The Tanzimat period, which is the beginning of a change and transformation in the Ottoman Empire, has been an important start in terms of taxation and the collection of them. During this period, the Ottoman government officials and other necessary expenses will finance the reform movements which will be launched as a result of the work account notebooks (Temettüat tahriri) intended to meet through taxes.

With taxes are divided into two main lines of the Ottoman Empire. These taxes Sharia; based on Qur'anic Verse and Hadith and non-taxes. Those the most important of Sharia taxes are alms, tithe, extortion and jizyah. Customary taxes ample; the taxpayer increased in accordance with customary taxes amount and types according to their needs. Temettüat tax is one of the groups of the customary taxes. An important characteristic of the customary taxes in the case of necessity/ unfold every time the government wants the name and amount of such taxes put into effect.

In the beginning of the XIX century the giants felt the need income to overcome the crisis and reflected this on the citizens. So, to do this, the taxpayers would pay a certain amount of income tax revenues as a result of a variety of economic activities into the state treasury to provide a direct implementation of activities can be defined as Temettüat Tahrir (account notebooks) have been made. These Temettüat tax notebooks emerged at the end of practice.

Temettüat tax base is also based on customary ihtisap (local) tax. This tax is applied to all previous states of the Ottoman Empire from the foundation of Islam. We can say that as an Islamic state, the Ottoman state put it in force. The studies of Temettüat Tahrir are prepared on the basis of the household for military and the detection of tax potential and prosecution. Although the economic data were given in the books of Temettüat, who lived in the Ottoman territory can reach important data illuminating the dates of the various nations. Temettüat Tahrirs applications are important implementations in the 19th century for the measure of socio-economic potential of the state. It contains clear information. The study conducted in the Ottoman settlements gives clear information about every village and town ,where the taxpayer's geographic location, administrative information, the household number, especially in the work of his father, and his name, profession, and the animals, the amount of land owned and products, etc. All of them are obtained from data on earnings and taxes. We obtain very important information with the using this data about the structure of its reaching socio-economic.

After 19th century Ottoman land system began to deteriorate jizyah and avariz notebooks. Population notebooks take the place of land registers. We can interpret the population counts of today and accept as continuation and improved form of Temettüat Tahrir tradition.

This is the main element in the books of Temettüat house has a crucial role in the structure of Ottoman society. It is population and tax units. Even for the military potential and measure the potential of the tax is an important factor. Generally, the head of family who is an adult, married and responsible for the members of his/her family is a producer person. Located around residential areas in the books and the names of geographical factors are important as well

as historically important in terms of social data. Hence the geographical area could open the doors of civilization that had happened. We get information about the socio-cultural structure that had happened. Due to issues of the heads of households registered in settlements movement. We also get about knowledge of the population of the public. Based on the names and adjectives that have been used in our villages are widely used in leaded and some of the names given to people who are able to identify the various attributes.

Nowadays, everyone has a surname. In our country using surname coincides with the early years of the Republic. Prior to that the recognition of the people that can help in providing various names adjectives and epithets were used. Last name at a time when it comes to the use of nicknames and titles in a variety of social position and status of the Ottoman Empire where persons appears to be a factor in determining the distinctive. It belongs to the family of a person. His Professional status, religious community, is not subject to the scientific authority reaches its can learn military rank. Nicknames and titles in the Ottoman Empire used nicknames religious origin, ethnic origin, adjective-based, as they are titled as soldiers, place name, pet name, job title, etc.

In this article, which was organized in 1845 as it was reflected Kurşunlu Temettüat book contacts nicknames and titles that have been used in the sense given identifier. In addition, administrative data in a certain period of personal and demographic information to his professional activities and contributions to the country's economy is also very important.

One of the regulated temettüat books by mid-century of 19th century is Kurşunlu Temettüat Book. In this notebook which has Kurşunlu central information there is temettüat data of 18 villages within the boundaries of the district. In these data, the names of settlements especially were given under the names of the heads of houses, fame, titles, nicknames and occupations, full details of their official duties, such as ethnic and religious order.

In this study with this data social aspects of the town of Kurşunlu have been analyzed. For this purpose with the evaluation of the data related the subject findings has been analyzed and interpreted.